

ვინ არის ჩანჩხი ვესტარიტი?

1043 წელს ათონის ივირონის მონასტერში მიქაელ და გიორგი გადამწერებმა გადანერეს კონსტანტინოპოლურ ლიტურგიაზე გამართული სანელინდო სახარება (Ivir. georg. 60). სახარებისათვის დართულმა ანდერძმა ჩვენამდე ნაკლები სახით მოაღწია, მასში ვკითხულობთ:

„<...> წესისაებრ სოფია წ(მიდ)ისა და ასტუდიისა და ყ(ოველ)თა ეკლესიათაებრ საბერძნეთისათა, პ(ი)რვ(ე)ლ(ა)დ სალოცველად და სარგებელად და საწსრად მრ(ა)ვ(ა)ლთა ცოდვათა და ბრალთა შ(ინ)ა გ(ა)ნფრდილისა ს(უ)ლიქსა ჩემისა და ს(უ)ლთა მშ(ო)ბ(ე)ლთა ძმ(ა)თა და ყ(ოველ)თა თ(ვ)სთა ჩემთათ(ვ)ს და სალოცველად ჩანჩხისა და შვილთა, ძმათა და ყ(ოველ)თა თვსთა მისთა. ან გევედრები ყ(ოველ)თა მ(ო)რწმ(უ)ნ(ე)თა ლ(მრ)თისმსახურთა, რ(ომელ)ნიცა მიემთხვნეთ და აღმოიკითხვიდეთ წ(მიდა)სა ამ(ა)ს ს(ა)ხ(ა)რ(ე)ბ(ა)სა და ირგებდეთ მცნებისათ(ვ)ს და სიყუარულისა ლ(მრ)თისა, ლმობიერ იქმნენით და მოგკსენენით წ(მიდა)თა შ(ინ)ა ლოცვათა თქ(უე)ნთა, რ(ა)თა მადლითა და ლ(ო)ცვითა თქ(უე)ნითა ქ(რისტე)მან შეგვზღვნეს და მოგვტევნეს ურიცხუნი ც(ო)დვ(ა)ნი ჩ(უე)ნნი და ღირს გუყვენეს ჩ(უე)ნ ყ(ოველ)ნი ერთობით ს(ა)ს(უ)ფ(ე)ვ(ე)ლსა მისა, ვ(ითარ)ცა მრ(ა)ვ(ა)ლმონყალე და კ(ა)ცთმოყუარე არს, ა(მე)ნ. ხ(ოლო) დაინერა წ(მიდა)ჲ ესე სახ(ა)რ(ე)ბ(ა)ჲ მთასა წ(მიდა)სა ათონას, საყოფელსა წ(მიდ)ისა ლ(მრ)თისმშ(ო)ბ(ე)ლისასა, მ(ო)ნ(ა)სტ(ე)რსა ქართველთასა, მ(ა)მობასა ძმისა ჩემისა სტ(ე)ფ(ა)ნე ხ(ა)რტულარისასა, მ(ე)ფ(ო)ბ(ა)სა კ(ო)სტ(ა)ნტ(ი)ნ(ე)სსა, რ(ომე)ლსა ეწოდა მეორედ მონომახო. ხ(ოლო) დაინერა წ(მიდა)ჲ ესე წ(ი)გნი და შეიმოსა ჴელითა ძმათა ს(უ)ლიერთა მიქაელ და გ(იორგ)ისითა, ქ(რისტე)მან ს(ა)სყ(ი)დ(ე)ლი მიანგენ (!) შრომისა მ(ა)თისაჲ, ა(მე)ნ. ქრონიკონი იყო სიგ“.¹

როგორც ვხედავთ, ხელნაწერი შექმნილია იოანე ხარტულარის დაკვეთით, მისი ძმის, სტეფანე ხარტულარის წინაძღვრობისას. ხარტულარი – ბერძნული სახელოა და არქივარიუსს ნიშნავს, ხარტულარები ჰყავდა როგორც ცალკეულ ეკლესიებს, ისე სასახლესა და სამხედრო ნაწილსაც. იოანე, წყაროების მიხედვით, ივირონის მონასტრის „დიდი ეკლესიის“ ხარტულარია და ივირონის აქტების გამომცემელთა აზრით, მისი თანამდებობა ზედწოდებადაც კი ქცეულა მისი ძმისთვისაც.²

¹ Gippert (et al.), *Catalogue*, გვ. 547.
² ლეფორი (და სხვა), *ივირონის აქტები*, გვ. 63.

სტეფანე ხარტულარს ივირონის წინამძღვრობა საკმაოდ რთულ პერიოდში 1042-1047 წწ. მოუწია,¹ მაშინ, როდესაც მონასტრის დავა ათანასის ლავრის მიერ მიტაცებულ მამულებთან დაკავშირებით გადამწყვეტ ფაზაში შევიდა.² იოანე ხარტულარი, როგორც ჩანს, განსაკუთრებული პატივისცემით სარგებლობდა და ავტორიტეტსაც წარმოადგენდა მონასტერში,³ სწორედ ის არის მოხსენიებული საზღვართა დადგენის აქტში, როგორც ერთ-ერთი მომჩივანი ვილერონის, სტრიმონისა და თესალონიკეს მოსამართლესთან.⁴ იოანე ხარტულარის მოსახსენებელს ვხვდებით 1047 წელს გადანერილ ათონურ ხელნაწერსა⁵ და ათონის საალაპე წიგნშიც.⁶

ანდერძის მიხედვით, ხელნაწერის შექმნაში მონაწილე ძირითადი პირების გარდა, იოანე ხარტულარი ითხოვს ლოცვას „ჩანჩხისა და შვილთა, ძმათა და ყ(ოველ)თა თესთა მისთათვის“. ამავე ჩანჩხის მოსახსენებლები გვხვდება ხელნაწერის სხვა გვერდებზეც:

„ი(ესო)ჳ ქ(რისტ)ჴ, შ(ეინყალ)ე ჩ(ან)ჩხი ვჴსტი“ 16v

და

„ო(ჴფალ)ო ი(ესო)ჳ ქ(რისტ)ჴ, შ(ეინყალ)ე ჩ(ან)ჩხი ვჴსტი“. 124v.

ვინ არის ჩანჩხი და რატომ მოიხსნიებს მას ხელნაწერის მომგებელი? ჩანჩხის პატივი, რომელიც ხელნაწერში „ვჴსტი“ ფორმით არის დაქარაგმებული, ხელნაწერის აღმწერლებს გახსნილი აქვთ როგორც ვესტარტი.⁷

ვესტარტი ბიზანტიის იმპერიის სახელოს წარმოადგენს, რაც იმპერატორის მცველს აღნიშნავს. ვფიქრობთ, „ვჴსტი“, ქარაგმის ამგვარი გახსნა არაზუსტი უნდა იყოს, რადგან დაქარაგმების წესების მიხედვით ვესტარტის შემთხვევაში მოსალოდნელი იყო ხელნაწერში ვსჴტრტი ფორმის არსებობა, „ვჴსტი“ კი უნდა გავხსნათ როგორც ვესტი – ტიტული, რომელიც იმპერი-

¹ სტეფანე ხარტულარის წინამძღვრობას ელ. მეტრეველი 1042-44 წლებით განსაზღვრავს (იხ. მეტრეველი, *ათონის ალაპები*, გვ. 76).

² ლეფორი (და სხვა), *ივირონის აქტები*, გვ. 58-64.

³ იქვე, გვ. 290-294.

⁴ იქვე, გვ. 290-294.

⁵ ხეც 1101, 83v: „უფალო შეინყალე იოვანე ხარტულარი“; 248v: „...მოსახსენებელად [...] მამისა გრიგოლისა, რომლისა ლოცვითა და მოლუაწებითა მონასტერი გავისაკუთრეთ, ქრისტემან დიდებულ ყავნ სული მისი და მერმე ძმისა იაკობისა, არსენისა იოვანესსა...“.

⁶ მეტრეველი, *ათონის ალაპები*, გვ. 68.

⁷ Gippert (et al.), *Catalogue*, გვ. 546; *The Oxford Dictionary of Byzantium*, გვ. 2161.

ის მაღალი რანგის გენერლებს ენიჭებოდათ.¹ ნებისმიერ შემთხვევაში, ჩანჩხი უნდა ყოფილიყო მაღალი რანგის დიდებული და კარგად ცნობილი ბიზანტიის საიმპერატორო კარისათვის.

ანდერძის მიხედვით, ჩანჩხი არ არის ხელნაწერის მომგებელი, მომგებლად იოანე ხარტულარი წარმოგვიდგება, ამდენად, მისი მოხსენიება იოანეს მიერ უნდა მიუთითებდეს იმ ფაქტზე, რომ იოანე და სტეფანე ხარტულარები ჩანჩხის ოჯახის წევრები არიან, მით უმეტეს, თუ გავიხსენებთ, რომ ჩანჩხს მოიხსენიებენ შვილებთან და ძმებთან ერთად. თავად სტეფანე და იოანე ხარტულარების წარმომავლობის შესახებ არაფერია ცნობილი. იმ დროისათვის, როდესაც სტეფანე ივირონის წინამძღვარი გახდა, ბერძენთა მცდელობით ჩორდვანელთა სახლის წარმომადგენლებს უკვე დაკარგული აქვთ მონასტრის წინამძღვრობის პრივილეგია,² მაგრამ ერთი რამ თავისუფლად შეიძლება ითქვას, რომ ხარტულარები სამხრეთ საქართველოს მნიშვნელოვანი საგვარეულოს წარმომადგენლები უნდა ყოფილიყვნენ, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მონასტრის წინამძღვრად სტეფანეს კურთხევა მარტივად ვერ მოხდებოდა.

და მაინც, ვინ არის ჩანჩხი ვესტი და როგორ აღმოჩნდა ის ბიზანტიის სამეფო კარზე?

XI საუკუნის ოციანი წლების მიწურულს, ბაგრატ მეოთხის მეფობისას (1027-1072 წწ.) ბასილი კეისრისა და მისი მემკვიდრეების დროს, საქართველოდან ბიზანტიაში არა ერთი ქართველი დიდებული გადასახლდა, დათმო რა საკუთარი სამფლობელოები სამშობლოში. ამ დიდგვაროვანთა ერთი ნაწილი მოგვიანებით ბიზანტიის იმპერატორის კარზე დანიშნულა და მნიშვნელოვანი თანამდებობები დაიკავა. ასეთია სულ რამდენიმე წლის წინ გამოვლენილი სპადალუდ ტბელი, ტბელთა საგვარეულოს ჩამომავალი, პატრიკიოსი და ლაოდისკის სტრატეგოსი,³ აბუქაბ ზოლავარი, რომელიც 1031 წლისათვის ედესის დუკა გამხდარა⁴ და სხვ.

აი, რას გვიამბობს „მატიანე ქართლისაჲ“ საქართველოს ისტორიის ამ რთული პერიოდის შესახებ:

„მასვე ჟამსა წარვიდეს აზნაურნი ტაოელნი საბერძნეთს: ვაჩე კარიჭის ძე და ბანელი ეპისკოპოსი იოვანე, და მათ თანა სიმრავლე აზნაურთა ტაოელთა. ხოლო კოსტანტინე მეფემან მოქცევასა ოდენ წელიწდისასა გამოგზავნა პარკიმანოზი ლაშქრითა ურიცხუთა, მოვიდა და ჩამოდგა და მოაოჭრნა იგივე ქუეყანანი, რომელნი ბასილი მეფესა მოეოჭრნეს. მოვიდა თრიალეთს, ციხე-

¹ *The Oxford Dictionary of Byzantium*, გვ. 2162.

² მეტრეველი, *ნარკვევები*, გვ. 44-45.

³ ალექსიძე, *ბიზანტიის იმპერიის უცნობი ქართველი დიდი მოხელე*, გვ. 133-152.

⁴ ალექსიძე, *ვინ იყო აბუქაბ ზოლავარი*, გვ. 269-277.

სა ქუეშე კლდეკართასა; მას ჟამსა ჰქონდეს ლიპარიტ ერისთავთ-ერისთავსა, ძესა ლიპარიტისასა. შემოკრიბნა სხუანიცა აზნაურნი, დაუდგეს განძათა და შეეზნეს ციხესა ქუეშე. რაჟამს იხილა პარკიმანოზმან, რომელ ვერას ავნებდა, შეიქცა გარე. მასვე ჟამსა წარვიდა ჩანჩახი ფალელი საბერძნეთს, მისცა ციხე გარყლობისა, მიერთო ბერძენთა, და არჯევან ჰოლოლას ძემან მისცა ბერძენთა ციხე წერეთისაჲ“. ¹

ამავე ისტორიას გვიყვება სუმბატ დავითს ძე, რომელიც წყაროა „მატიანე ქართლისაჲსათვის“: „... დაჯდა შემდგომად მისსა მეფედ ძე მისი ბაგრატ ცხრისა წლისაჲ. ხოლო აზნაურნი ტაოელნი წარვიდეს საბერძნეთს: ვაჩე კარიჭის ძე და ბანელი ეპისკოპოსი იოვანე, და ამათ თანა უმრავლესნი აზნაურნი ტაოხსა[ნი], რომელნიმე ციხოვანნი და რომელნიმე უცხონი. განუდგეს ბაგრატს და მიერთნეს კოსტანტინეს, ძმასა ბასილი ბერძენთა მეფისასა, რომელ შემდგომად მისსა მეფე იყო. და წელსა მეორესა გამოგზავნა კოსტანტინე მეფემან პარკიმანოსი თჳსი მიუწდომელისა ძალითა, ლაშქრითა თჳსითა და განძითა ურიცხვთა ყოვლად უძლიერესად ბასილი მეფისაცა. მოვლო და მოაოჯრნა ქუეყანანი იგი, რომელნი პირველ მოეოჯრნეს ქუეყანანი ბასილი მეფესა, და უმეტესცა. რამეთუ მიიწია ესე თრიალეთს, ციხესა ქუეშე კლდეკართასა, სადა-იგი იყვნეს მაშინ აზნაურნი ბაგრატიანნი, და ბრძოლა ყვეს, გარნა არა დიდად. და განდგეს კუალად აზნაურნი, და მისცნეს ციხენი. ჩანჩახამან, ერისთავმან შავშეთისამან, მისცა ციხე წეფთისა, და თჳთ წარვიდეს იგინი საბერძნეთს“.²

ვფიქრობთ, ეჭვს არ უნდა იწვევდეს, რომ ათონურ ხელნაწერში მოხსენიებული ჩანჩხი ვესტი და ჩანჩახი ფალელი, ერთი და იგივე პირია. „მატიანე ქართლისაჲს“ რამდენიმე ხელნაწერში ფალელის სახელი სწორედ „ჩანჩხი“ ფორმით არის გადმოცემული,³ ამდენად დაზუსტებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მისი სახელი სწორედ ჩანჩხი იყო და არა ჩანჩახი.

ჩანჩახი ფალელი რომ „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარში“ მოხსენიებული ფოცხოვში მდებარე სოფელ ფალადან უნდა იყოს, ეს სამეცნიერო ლიტერატურაში დიდი ხნის გარკვეულია,⁴ ამ დასახელების სოფელი ჯერ კიდევ იძებნებოდა ფოცხოვში 1886 წელს.⁵ ფოცხოვში მდებარეობს ჩანჩახის/ჭანჭახის ციხე-სიმაგრეც, რომელსაც ჩანჩახი ფალელის სახელთან აკავშირე-

¹ *მატიანე ქართლისაჲ*, გვ. 278-279.

² სუმბატ დავითის-ძე, *ცხოვრება და უწყება*, გვ. 374.

³ ჩანჩხი გვხვდება „მატიანე ქართლისაჲს“ შემცველ MQm. ხელნაწერებში, იხ. *მატიანე ქართლისაჲ*, გვ. 279.

⁴ ჯიქია, *გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი*, გვ. 437.

⁵ თოფჩიშვილი, *ლუტიძე, შავშეთისა და კლარჯეთის ტოპონიმები*, გვ. 56.

ბენ.¹ ჯიქისწყლის ხეობაში მდებარე ეს ნაგებობა 2014-2017 წლებში მოინახულეს და აღწერეს ქართული ექსპედიციის წევრებმა.² ჭანჭახის ციხე, რომელიც ადრეული ნაგებობაა (IX-X სს.), ექსპედიციის მონაწილეების აზრით, „ჯაყის ციხესთან ერთად აკონტროლებდა ჭანჭახის ხეობაში გამავალ შიდა თუ გარე სამყაროსთან და განსაკუთრებით კი არტაან-არტანუჯთან დამაკავშირებელ გზებს“;³ როგორც ჩანს ის მნიშვნელოვანი საფორტიფიკაციო პუნქტი იყო, რომელსაც არც შემდეგ დაუკარგავს მნიშვნელობა.

„მატიანე ქართლისაჲს“ მიხედვით, ჩანჩახი ფალელი ასევე ფლობდა გარყლობის ციხესაც. გარყლობის ციხე შავშეთში, მდინარე შავშეთისწყლის სათავესთან მდებარეობს.⁴ როგორც ჩანს, ჩანჩახის სამფლობელოები არა მხოლოდ ფოცხოვს, არამედ შავშეთის რეგიონსაც მოიცავდა, ამასთანავე ჩანჩახი მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა XI საუკუნის საქართველოს ისტორიაში, სწორედ ამიტომ აღნიშნეს მემატიანეებმა განსაკუთრებულად მისი განდგომა ბაგრატ მეოთხის სამსახურიდან.

ათონური ხელნაწერის (Ivir. georg. 60) ანდერძ-მინაწერები კი ადასტურებენ, რომ 1028 წელს ისტორიული სამხრეთ საქართველოდან ბიზანტიის იმპერიაში გადასული ჩანჩხი/ჩანჩახი 1043 წლისათვის საიმპერატორო კარზე დაწინაურდა და უკვე ვესტის პატივს ატარებს.

---

¹ კლდიაშვილი, *ჯაყელთა ფეოდალური საგვარეულოს ისტორიისათვის*, გვ. 501-502.

² კუპატაძე, *ჭანჭახის ციხე*, გვ. 261-268.

³ კუპატაძე, *ჭანჭახის ციხე*, გვ. 263.

⁴ გამყრელიძე (რედ.), *„ქართლის ცხოვრების ტოპოარქეოლოგიური ლექსიკონი“*, გვ. 137-138.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა

ხეც A-1101 – კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ქართულ ხელნაწერთა A კოლექცია, A-1101.

Ivir. georg. 60 – ივირონის მონასტრის ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის N 60 ხელნაწერი.

ლეფორი (და სხვა), ივირონის აქტები – ლეფორი ჟ., იკონომიდისი ნ., პაპახრი-სანთი დ., მეტრეველი ე., *ივირონის აქტები*, I, დაარსებიდან XI საუკუნის შუა წლებამდე, დიპლომატიური გამოცემა, ფრანგულიდან თარგმნა ც. ბიბილეიშვილმა, თბილისი, 2008.

მატიანე ქართლისაჲ – *მატიანე ქართლისაჲ*, „ქართლის ცხოვრება“, მთავარი რედაქტორი: რ. მეტრეველი, თბილისი, 2008.

სუმბატ დავითის-ძე, ცხორებაჲ და უწყებაჲ – სუმბატ დავითის-ძე, *ცხორებაჲ და უწყებაჲ* ბაგრატიონიანთაჲ, „ქართლის ცხოვრება“, მთავარი რედაქტორი: რ. მეტრეველი, თბილისი, 2008.

ჯიქია, გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი – ჯიქია ს., *გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი*, წიგნი III, თბილისი, 1958.

ალექსიძე, ბიზანტიის იმპერიის უცნობი ქართველი დიდი მოხელე – ალექსიძე ზ., *ბიზანტიის იმპერიის უცნობი ქართველი დიდი მოხელე და მისი საგვარეულო*, კრებულში: ზ. ალექსიძე, „ქრისტიანული კავკასია – ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი“, ტ. III, რედ. დ. ჩიტუნაშვილი, თბილისი, 2016, გვ. 133-152.

ალექსიძე, ვინ იყო აბუქაბ ზოლავარი? – ალექსიძე ზ., *ვინ იყო აბუქაბ ზოლავარი?*, კრებულში: ზ. ალექსიძე, „ქრისტიანული კავკასია – ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი“, ტ. III, რედ. დ. ჩიტუნაშვილი, თბილისი, 2016, გვ. 269-277.

გამყრელიძე (რედ.), „ქართლის ცხოვრების ტოპოარქეოლოგიური ლექსიკონი“ – „ქართლის ცხოვრების ტოპოარქეოლოგიური ლექსიკონი“, გ. გამყრელიძე, დ. მინდორაშვილი, ზ. ბრაგვაძე, მ. კვაჭაძე, რედ. და პროექტის ხელმძღვ. გ. გამყრელიძე, თბილისი, 2013.

თოფჩიშვილი, ლუტიძე, შავშეთისა და კლარჯეთის ტოპონიმები – თოფჩიშვილი რ., ლუტიძე ი., *შავშეთისა და კლარჯეთის ტოპონიმები XIX საუკუნისა და XX საუკუნის დასაწყისის რუსულ დოკუმენტებში*, თბილისი, 2019.

კლდიაშვილი, ჯაყელთა ფეოდალური საგვარეულოს ისტორიისათვის – კლდიაშვილი დ., *ჯაყელთა ფეოდალური საგვარეულოს ისტორიისათვის*, სმამ, ტ. 98, № 2, 1980, გვ. 501-504.

კუპატაძე, ჭანჭახის ციხე – კუპატაძე ბ., *ჭანჭახის ციხე*, „ტაო-კლარჯეთის ციხე-სიმაგრეები“, ტ. I (მტკვრის აუზის ფორტიფიკაციები), სამტომეულის საერთო რედაქცია: გ. ბაგრატიონი, ბ. კუპატაძე, ჯ. სამუშია, თბილისი, 2020.

მეტრეველი, ნარკვევები – მეტრეველი ელ., ნარკვევები ათონის მთის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან, თბილისი, 1996.

მეტრეველი, ალაპები – მეტრეველი ელ., ათონის ქართველთა მონასტრის საალაპე ნიგნი, თბილისი, 1998.

Gippert (et al.), *Catalogue* – Gippert I., Outtier B., Kimm S., in cooperation with K. Asatiani, M. Dolakidze, L. Jghamaia, M. Karanadze, M. Kavtaria, L. Khevsuriani, L. Kiknadze, T. Tseradze, Ts. Guledani, T. Jikurashvili, E. Kvirkvelia, G. Lomsadze, S. Sarjveladze, Mz. Shanidze, D. Tvaltadze and G. Boudalis, *Catalogue of the Georgian Manuscripts of the Holy monastery of Iviron*, Mount Athos, 2022.

The Oxford Dictionary of Byzantium – *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed. A. Kazhdan, V. III, New York, Oxford, 1991.

Dali Chitunashvili

Who is Chanchkhi Vest'arites?

Summary

The article discusses colophons of the MS N60 Evangelion, preserved at the Iviron Monastery on Holy Mount Athos. The manuscript was copied in 1043 by the order of Ioane Chartulary, brother of St'epane Chartulary – an abbot of the monastery. In this case, the subject of our observation is the person's name “Chanchkhi” mentioned in the colophon, also on the 16th and 124th versos' of the manuscript. In the letter case there is given additional information about his name – his title, which is written with contraction: “Vs't'i” („ვს'ტი“). The *vestiaritai* (Greek: βεστιαριται, singular: βεστιαριτης, Geo. Vest'arit'i) were the corps of imperial bodyguards and fiscal officials in the Byzantine Empire. In my opinion, Vs't'i (ვს'ტი) should not be the abbreviated form of Vest'arit'i, because according to the rules of contraction, in the case of *vestiaritai*, the presence of the Vs't'rt'i form in the manuscript was expected, and Vs't'i should be deciphered as *Vestes* (Geo. Vest'i) – a title given to high-ranking generals of the empire. In any case, Chanchkhi must have been a high-ranking noble and well-known to the Byzantine imperial court.

According to the colophon, Chanchkhi is not the donor of the manuscript, but Ioane Chartulary appears as the donor. Thus, his mentioning by Ioane must indicate the fact that Ioane and St'epane Chartularies are members of the Chanchkhi family, especially if we remember that Chanchkhi is mentioned together with sons and

brothers. Nothing is known about the origin of St'epane and Ioane Chartularies. By the time St'epane became the abbot of Iviron, the representatives of the Chordvani House had already lost the privilege of leading the monastery due to the efforts of the Greeks. However, one thing can be freely said that the Chartularies had to be representatives of an important patrimonial of South Georgia, otherwise, St'epane's consecration as the head of the monastery could not have happened easily.

And yet, who is Chanchakhi Vestes and how did he appear at the Byzantine royal court?

At the end of the twenties of the 11th century, during the reign of Bagrat IV (1027-1072), at times of the emperor Basil II and his successors, a number of Georgian noblemen emigrated from Georgia to Byzantine Empire, giving up their possessions in their homeland. Some of these nobles were later promoted to the Byzantine emperor's court and held important positions.

Here is what "Chronicle of Kartli" tells us about this difficult period in the history of Georgia: "At the same time Vache K'arich'is-dze and Iovane the Bishop of Bana – departed for Greece, and with them many (other) T'ao aznauris. About a year later, King Konstantin dispatched the parakoimomenos with his numerous forces. Arriving, he invaded and ravaged the same lands that King Basil had laid waste. Entering Trialeti, he came up to the fortress of K'lde-k'arni, which at that time belonged to eristavt-eristavi (lit. duke of dukes) Lip'arit', son of Lip'arit'. Lip'arit' rallied other aznauris too. They took up a position at Gandza and engaged the enemy outside the fortress. When the parakoimomenos saw that he could not storm the fortress, he retreated. At the same time, Chanchakhi Paleli left for Greece. Ceding the fortress of Garq'lobi to the Greeks, he defected to them. Arjevan Hololas-dze yielded the fortress of Ts'erepti to the Greeks".

The same story tells Sumbat' Davitis-Dze: "And Bagrat', son of Giorgi, ascended the throne. He was then in his ninth year. And Vache K'arich'isdze and Ioane, the bishop of Bana, the aznauris of T'ao and others left for Greece with them. Some of them possessed fortresses, and others did not. They abandoned Bagrat' and joined with Constantine, brother of Basil, and the successor of King Basil in Greece. The next year, King Constantine sent out his parakoimomenos with powerful forces and countless treasures. He had much more powerful troops than the King Basil. The same parakoimomenos with extraordinary cruelty devastated the lands more than the King Basil had done. He arrived at K'ldek'ari fortress, in Trialeti, occupied by the aznauris of Bagrat', and they engaged in a small battle. The aznauris defected once more and seized the fortresses; Chanchakhi, eristavi of Shavsheti, gave away Ts'erepti fortress and then left for Greece".

I think there should be no doubt that Chanchkhi Vestes mentioned in the Athonian manuscript and Chanchakhi Paleli are one and the same person. In several manuscripts of “Chronicle of Kartli” Paleli’s name is given in the form – Chanchkhi. Thus, we can say with precision that his name was Chanchkhi and not Chanchakhi. That Chanchakhi Paleli must be from the village of Pala in Potskhov mentioned in “The Great Book of the Gurjistan Vilayet”, it has been certain for a long time in the scientific literature, the village of this name was still being witnessed in Potskhov in 1886. Chanchakhi / Ch’anch’akhi fortress is also located in Potskhov, which is associated with the name of Chanchakhi Paleli. This construction located in Jikists’q’ali valley was visited and described by the members of the Georgian expedition in 2014-2017. Chanchakhi fortress, which is an early construction (9th-10th centuries), according to the participants of the expedition, “together with Jaq’i fortress, it controlled the roads connecting with the internal and external world passing through the Chanchakhi valley, and especially the roads connecting to Art’aan-Art’anuj”. It seems to have been an important fortification point that did not lose its importance later either.

According to “Chronicle of Kartli”, Chanchakhi Paleli also owned the fortress of Garq’lobi. The fortress of Garq’lobi is located in Shavsheti, at the headwaters of Shavshetists’q’ali River. It seems that Chanchakhi’s possessions included not only Potshkovi but also the Shavsheti region. At the same time, Chanchakhi played an important role in the history of Georgia in the 11th century, that is why the chroniclers especially noted his resignation from the service of Bagrat’ IV. The colophons and inscriptions of the Athonian manuscript (Ivir. georg. 60) confirm that Chanchkhi/Chanchakhi, who moved from historical South Georgia to the Byzantine Empire in 1028, was promoted to the imperial court by 1043 and already carries the title of Vestes.